

Får man heta vad man vill i efter-

Den välbekanta bakgrunden till dagens användning av efternamn i Sverige är i korta drag följande. I äldsta tider bars inte släktnamn.

Fanns det behov av att skilja personer med samma namn åt användes ett tillnamn, oftast ett binamn, ett patronymikon, en hemortsbeteckning eller en yrkesbeteckning: Atlauf Digre, Knut Holmgersson, Per i Hagen, Albert Målare.

---

 av Anders Lindqvist,
Patentbesvärslagen

Inte förrän under 1600-talets första hälft blev det vanligt inom adeln - som inlett denna utveckling på 1300-talet - att använda ärftliga släktnamn, ofta heraldiskt bildade: Lilliehöök; och under samma århundrade började också präster och städernas borgare att använda släktnamn: Wivallius, Strömroth. Bönderna behöll patronymika fram till andra hälften av 1800-talet och övergick först då till fasta släktnamn. En särskild grupp av släktnamn bildades då också av soldatnamnen som tidigare kunnat övergå från soldat till soldat, t ex vid en viss rote eller båtmanshåll, utan avseende på släktskapsförhållanden. Det var också nu som kvinnorna regelmässigt började anta mannens efternamn vid äktenskap.

Ännu vid utgången av 1800-talet saknades regler om förvärv av släktnamn eller om skydd för släktnamn i allmänhet. Vissa regler fanns om ett högst begränsat skydd för adliga namn och om krigsmanskaps och sjömäns namn. Lagstiftning om släktnamn infördes i Sverige först genom 1901 års släktnamnsförordning. Tidigare hade det i princip varit möjligt att fritt byta släktnamn.

Den nuvarande namnlagsstiftningen

Under 1900-talets första hälft antogs namnbestämmelser i olika lagar och i 1963 års namnlag samlades flertalet bestämmelser som rör personnamn i en och samma lag. En grundlig revision av denna resulterade i den nu gällande 1982 års namnlag.

I namnlagens regleras förvärv av

efternamn (termen släktnamn används inte i lagen), mellannamn - som var en nyhet i 1982 års lag - och förnamn. Namnfrågorna handläggs i tre olika former. Skattemyndigheterna (med länsrätt, kammarrätt och regeringsrätten som överprövande instanser) har i stort sett hand om de familjerättsliga förvärven, exemplifierade av byte till en förälders eller makes efternamn, liksom tillägg av ett mellannamn eller förnamn. Tingsrätterna (med hovrätt och högsta domstolen som överinstanser) beslutar i frågor om byte av efternamn för barn vars föräldrar inte har gemensam vårdnad om barnet, eller när det fastställts att en man inte är far till det barn som fått hans namn. Patent- och registreringsverket (med patentbesvärslagen och regeringsrätten som överinstanser) prövar ansökningar om byte till ett nybildat efternamn eller till ett existerande namn som inte kan förvärvas i familjerättslig ordning.

Namnlagens kan sägas bygga på grunduppfattningen att namnet som individualiseringsmedel är en offentlig angelägenhet, men att namnet som den enskildes kännetecken privaträttsligt tillkommer honom. Huvudprincipen är att alla namn som bärs av nu levande personer är skyddade så att andra inte kan förvärva dessa namn utom genom en i lagen angiven familjeanknytning. Vad gäller nya efternamn - som kan vara nybildade eller sådana som upphört att bäras - ställer namnlagens flera krav, både språkliga och andra, som måste vara uppfyllda för att namnet skall godtas som nytt efternamn. Några särskilda skäl för att få byta namn krävs däremot enligt huvudregeln numera inte; den tidigare begränsningen till personer med vanliga eller olämpliga namn slopades i den nya namnlagens.

Skydd för existerande namn

Ett grundläggande hinder mot att godkänna ett nytt efternamn är att namnet är lätt att förväxla med ett existerande, dvs nu buret, efternamn. Den namnrättskommitté som utarbetade förslaget till 1963 års namnlag angav i sitt betänkande vissa normer för bedömningen av förväxlingsbarhet. Dessa utvecklades senare vid framställningen av Svensk namnbok 1964 (varom mera nedan), i vilken lämnades förslag till nya efternamn. Några exempel: som alltför lika ansåg kommittén namn vara som skiljer sig åt bara genom vissa vokaler i obetonade stavelser (Ulander och Ölander, Harmeus och Hermeus), eller genom vissa konsonantkombinationer som uttalsmässigt ligger för nära varandra:

Habom och Hadbom, Korshed och Korsed etc. Vissa mellanleder och slutleder har ansetts för lika: Odelbom och Odenbom, Oving och Ovinge. Normerna är självfallet inte annat än ett hjälpmedel vid bedömningen och utgör inte bindande regler. Den slutliga prövningen är ofrånkomligt subjektiv. Också förväxlingsrisk med annans konstnärsnamn, eller med varumärken eller titlar på upphovsrättsligt skyddade verk eller särskilt skapade namn som förekommer i sådana verk kan utgöra hinder.

Även ett namn som inte är skyddat genom att det nu bärs i Sverige kan utgöra hinder: ett efternamn som burits av en utdöd släkt och som är allmänt känt (Brahe, Stagnelius) eller som är ett allmänt känt utländskt efternamn. Var gränsen går för att namnet skall anses allmänt känt är naturligtvis en vanskelig fråga. Ett namn som inte förekommer i de större moderna uppslagsverken torde emellertid inte kunna räknas dit.

Andra hinder mot att godkänna nya efternamn

Som nybildat efternamn "får inte godkännas namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet". Bestämmelsen, som finns i 12 § namnlagens tillsammans med andra bestämmelser som rör namns lämplighet, är ett intressant exempel på hur en lagbestämmelses innebörd klagörs och också i viss mån förändras genom utvecklingen i tiden. I 1963 års namnlag uppställdes ett krav på att ett nytt släktnamn i fråga om bildning, uttal och stavning skulle överensstämma med inhemskt språkbruk. Namnet skulle alltså till sin karaktär vara svenskt. Av lagförarbetena framgick att också samisk eller finsk namntyp kunde accepteras. Vidare föreskrevs, att om sökanden bar ett utländskt släktnamn fick en anpassning av namnet till svenskt språk godkännas. Slopandet i den nya namnlagens av kravet på överensstämmelse med svenskt språkbruk föranleddes enligt lagmotiven av önskemål dels från svenskar i internationell tjänst som ville få ett internationellt gångbart namn, dels från utländska invandrare som önskade göra sitt namn lättare att uttala i Sverige utan att för den skull anpassa namnet till svenskt språkbruk.

Lämplighetskriteriet i den nu gällande namnlagens tillämpades länge med stor återhållsamhet. Expertutlåtande om ett föreslaget namns överensstämmelse med svenskt namnskick

namn?

inhämtades i tveksamma fall och brister i det hänseendet medförde ofta att namnet befanns olämpligt. En generösare syn på efternamns möjlighet att vara lämpliga att användas i Sverige trots att de inte klingar svenskt har emellertid gjort sig gällande under de senaste åren.

Utländska efternamn har ju i århundraden införlivats med det svenska namnförrådet genom inflyttning till exempel från Sveriges tyska och baltiska besittningar, från de vallonska delarna av nuvarande Belgien, och från Frankrike och Skottland. Många av dessa namn är numera kända svenska namn och vållar knappast problem, trots att de behållit sin ursprungliga stavning och i olika mån från svenska fonetiska regler avvikande uttal. Det verkligt stora antalet utländska namn i bruk i Sverige har emellertid kommit hit genom de sista decenniernas invandring. Benägenheten att byta namn till ett svensk klingande, eller att försvenska namnet, har inte visat sig vara särskilt stor bland de invandrade. Det svenska namnförrådet kommer alltså att åter utökas väsentligt med namn av en annan typ än de ursprungligen svenska. Det förefaller av flera skäl inte möjligt att de namn som bärs av dessa befolkningsgrupper i längden skulle anses mindre lämpade för bruk här i landet än till exempel de som inhemska betraktade samiska och finska namnen.

Måste nya namn låta svenska?

Fortsättning från föregående nummer

Även om de flesta invandrade behåller sina efternamn förekommer det i rätt stor utsträckning att de, av olika skäl, önskar byta namn och då förvärva ett nytt namn som överensstämmer med deras eget namnskick snarare än det svenska.

✎ av ANDERS LINDQVIST
Patentbesvärsträtten

Och här har namnsökande paradoxalt nog stöd i de råd angående val och nybildning av släktnamn som 1962 års släktnamnskommitté, i en tid då nybildade namn måste låta svenska, lämnar i inledningen till den förut nämnda namnförteckningen Svensk namnbok. Det är, heter det i denna, i överensstämmelse med svensk namntradition att den sökande väljer ett namn som anknyter till hans tidigare namn, till något av hans förnamn, till någon av hans förfäders namn, till ett ortnamn i hans hembygd, till hans yrke eller till något annat som är ägnat att ge en personlig prägel åt namnet.

Just namnbildningar av detta slag kommer ofta till bedömning när det gäller sökande av utländsk härkomst. Det är emellertid naturligt att dessa sökande inte kan finna namn som uppfyller nyssnämnda kriterier bland Namnbokens för rent svenska förhållanden avsedda namnförslag. Förslagen, som tagits fram som ett led i en namnbokstradition som sträcker sig tillbaka till 1920-talet och där tiotusentals nya namn under decennierna publicerats och i stor utsträckning kommit till användning, upptog 56 000 förslag.

Kommittén hade, redovisar den, genom beslut av Kungl Maj:t fått särskilt tillstånd att anlita elektroniska datamaskiner som hjälpmedel, och framställningen av namn hade därpå ombesörjts av statistiska centralbyråns maskincentral.

Arbetet måste betecknas som mycket ambitiöst. Mot samtliga kända

efternamn kördes kombinationer av tänkbara för- och efterleder.

Maskinframställningen resulterade i 900 000 nya namn som i olika steg lämplighetsgranskades och reducerades till det i namnboken upptagna antalet.

En bläddring i boken visar att den inte har mycket att erbjuda den person av utländsk härkomst som vill behålla en namnanknytning till sitt ursprung. Några på måfå tagna exempel genom alfabetet kan anföras: Andpalm, Balstav, Dagbråten, Evmyren, Fågelson, Gullerborn, Himmelskär, Imhammar, Jismyr, Kajfall, Levbro, Molebo, Nätfalk, Oktoft, Pärmerklint, Röjbom, Selmerklev, Täljenholt, Ureskog, Vedbjörk, Yxborn, Ånerbom, Älgenblom, Överklev. Det kan för övrigt nämnas, att ungefär 16 000 av namnförslagen hittills lär ha använts. Av nybildade namn som numera godkänns är, enligt uppgift från Patentverket, omkring en femtedel hämtade ur namnboken. Åtskilliga av dessa - ett kvalitativt urval har naturligtvis skett - hör bättre hemma i kretsen av traditionella släktnamn än vad majoriteten av förslagen kan anses göra.

Av namn som godkänts i Patentbesvärsträtten under de senaste åren trots att de inte ansluter till vanliga svenska namnbildningsformer kan nämnas Kashmiri, Dekhil, Blavier, Montroyal och Lebélia. I sina domskäl i ett av målen konstaterade domstolen, efter att ha redogjort för vissa bakomliggande historiska och rättsliga aspekter på namnskicket utveckling, som en sammanfattning följande. Namn som avviker från de gängse har i lång tid upptagits i det svenska namnförrådet utan större svårighet. Den nuvarande namnlagstiftningen syftar till en långt gående frihet i fråga om namnval. Dessa förhållanden, och den vikt som måste tillmätas den enskildes önskan om byte till ett visst namn, medför att ett nybildat namn inte bör bedömas som olämpligt annat än om det står klart att en användning av namnet av någon särskild anledning skulle vålla en inte obetydlig olägenhet. Att namnet ger intryck av att vara av utländskt ursprung, dvs inte svenskt, finskt eller samiskt, medför alltså inte i och för sig att det är olämpligt. Som sådant bör det bedömas först om det måste antas vålla större olägenhet än andra namn som, trots t ex avvikelser från

inhemskt språkbruk i fråga om stavning eller uttal, visat sig godtagbart kunna tjäna sitt syfte i Sverige.

Ett antal andra hinder, utöver det som bedöms vid den nu nämnda lämplighetsprövningen, finns mot godkännande av nya efternamn.

Som sådana godtas inte förnamn, inte heller dubbelnamn eller namn som kan uppfattas som postadress mm och därför kan medföra olägenhet eller i övrigt vilseleda allmänheten. Namn som kan väcka anstöt, eller som kan antas leda till obehag för den som bär det, får heller inte godkännas. Sistnämnda regel kommer mycket sällan till användning.

De bestämmelser i 12 och 13 §§ namnlagen som nu berörs kan sättas åsido genom undantagsregler i 14 §. Om det finns särskilda skäl kan tillstånd ges att byta till ett efternamn som är bildat av faders eller moders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter, trots att detta namn redan bärs av någon. Men ännu viktigare är möjligheten att byta till andra befintliga efternamn om synnerliga skäl föreligger. Den vanligaste situationen är att sökanden åberopar att namnet burits i hans släkt och att han, av personliga skäl vill byta till detta namn. Någon praxis som bestämt avgränsar de fall där en sådan ansökan kan beviljas finns inte, men om namnet burits av två på varandra följande generationer bland sökandens förfäder och inte mer än ett sekel och lite till förflutit sedan namnet senast bars av dessa, brukar släktnamnknytningen anses så nära att synnerliga skäl för bytet finns.

Namnlagen får anses fungera väl. Lagens avsikt var att skapa en betydande personlig frihet på namnområdet. Möjligheten att använda mellan-namn och att byta till ett nybildat efternamn utan särskilda skäl är de viktigaste delarna i detta. Synen som efter hand vuxit fram på vad som kan godtas som lämpliga nya namn, trots att de inte är bildade efter traditionell svensk modell, får betecknas som tillfredsställande. Den utvecklingen är knappast avslutad ännu, och kommer inom sitt område att utgöra ett mått på vår förmåga att uppta något ur vårt perspektiv nytt och att forma regelverket på det rättsområdet efter förändrade förhållanden.